

6. Лексыкаграфія

6.1. Маленькія рэцэнзіі

Аб беларускім слоўніку

Улажэнне беларускага слоўніка — гэта справа важная і патрэбная. Асабліва слоўнік стаў патрэбен цяпер, калі ўжо ёсць беларуская інтэлігенцыя і калі пачынаецца беларуская навука. Матэр'ялу для ўлажэння беларускага слоўніка ў нас ёсць даволі; трэба толькі з яго скарыстаць. У № № 13 і 14 „Вольнае Беларусі“ надрукавана пакуль што трохі з беларускага слоўніка, каторае аднак заслужывае, каб на яго звярнуць увагу. Прызнаючы пану надрукаванага, я хачу толькі некаторае, што мне здаецца абмылкавым, паправіць і дадаць трошачкі новага ад сябе. Аб тым, у чым я сумняваюся, я ня буду гукаць. *Аддзел географія:* „лука“ не „речной залив“, але рэчны „полуостров“. Ня Гродня, але Горадня, не Вільля, але Велья (ад Велія — вялікая), як пішэцца гэта рэка ў старых дакумэнтах і як жывучыя ля гэтае ракі яе і цяпер завуць. Сюды трэба дадаць гэтакія словы як Вялейка (места і рэка), Менск, Слуцк, Полацк, каторыя часамі ўжываюць абмылкава, кажучы Вілейка, Мінск і т.д. „Атока“ па мойму „остров“, а „полуостров“ паўатока. Цікаўна, што колца на грашак (круглая лінія) завецца „аток“; напр.: „у атоку напісано“. „Атока“ будзе ад „ацекаць“, а „аток“ — ад аточываць. „Аток“ значыць „окружность“. *Аддзел анатомія:* не „рамёны“, а абойчык — „ключица“; гэтак чуваць па ўсёй Віленшчыне і Меншчыне. Сківіца не „висок“, але „челюсть“, каторая яшчэ завецца „шчэляпа“ (ад цяляпаць). Санкі — ніжняя „челюсть“. Сярэдзіна — крестец. Дзетніца — матка. *Будоўля:* варыўня ня кухня, а камора, у каторай стаіць варыва; гэткая камора начэй завецца „істопка“. Апошняе часьцей па беларуску. Печ, у каторай варуць есьці, завецца „варыстая печ“. А хата, у якой ёсць варыстая печ, завецца „варыстая хата“. Значыцца, кухня па беларуску будзе варыстая хата. Гара — чердак. Сьвінарнік — хлёў для сьвіней. Аўчарнік — хлёў для авец.

Руска-Беларускі Слоўнік

Браты М. а Г. Гарэцкія. Смаленск. 1918. Друкарня
Аддзела Народнае Асьветы. Стр. 108

Кожная мова і кожны народ патрабуе мець свой слоўнік. Слоўнік перасьцерагае людзей мала ўмеючых якую-небудзь мову ад перакручваньня яе слоў, ужываньня іх у непраўдзівым значэньні, у слоўніку—ж збіраецца багацьце кожнае мовы, каторы гэтакім спосабам робіцца быццам скарбніцай мовы, слоўнік—жэ дае магчымасьць навучыцца чужынцам нашае мовы, а нам чужое. Гэта ўсё вельмі добра разумелі і нашы продкі, калі ў XVI і XVII сталяцях выдавалі беларускія слоўнікі.

На ніве беларускага слоўніка пачалі ізноў працаваць у XIX сталяцці. Тады зьявілася такая вялікая і дарагая праца, як беларускі слоўнік Носовіча, ды шмат іншых невялічкіх. Усе гэныя слоўнікі, часта даючы шмат для навукі, былі мала або і зусім не прыдатны для практычнага ўжытку. С часу беларускага руху і новай літэратуры, калі зьявілася свая інтэлігенцыя, патрэба практычнага і даступнага для шырэйшага грамадзянства слоўніка стала вельмі пякучай, балеі нават пякучай, чымся, напр., справа беларускае граматыкі, каторая таксама вельмі патрэбна. З другога боку, вялікія беларускія этнографічныя зборы апошняга часу, як казкі, легенды, песьні, прыказі і г.д., а таксама новая беларуская літэратура даюць цяпер багаты матэр'ял для беларускага слоўніка. Апрача гэтага, беларускі рух даў цэлы сыяг людзей, каторыя ўжо ня прыхапкам займаюцца беларускай мовай і ня „йдучь у народ“, як гэта было з беларускімі этнографамі XIX сталяцця, але каторыя, выйшаўшы з гэтага народу, не адлучыліся ад яго і жывуць разам з ім яго і сваім беларускім жьцьцём, дзеляцца з ім ведай, каторую здабылі, заахвочваюць народ любіць сваё роднае, дабіваюцца сабе лепшае долі, самі—ж бяруць ад народу, апрача ўсяго іншага, багацьце яго мовы. Ведама, праца гэтакіх людзей мае шмат вялікае значэньне, чымся праца людзей, каторыя, збіраючы словы для беларускага слоўніка, самі найчасьцей не гаварылі і нават ня ўмелі гаварыць па беларуску. „Руска-беларускі слоўнік“ выходзіць з рук компэтэнтных. М. Гарэцкі глыбака знае сваю Беларускаю